

JORDBRUK

KAPITLET ÄR FRAMTAGET AV ACT SVENSKA KYRKAN, AFRIKAGRUPPERNA, LATINAMERIKAGRUPPERNA, PRO GLOBAL, SVALORNA INDIEN BANGLADESH OCH WE EFFECT.

Dagens globala livsmedelsproduktion och -försörjning består av komplexa kedjor med djupa systemproblem som gör dem socialt och miljömässigt ohållbara. Både nationell och internationell politik har lett till ett system som gynnar storskaliga industrijordbruk på bekostnad av småskaliga jordbruk, något som drabbar inte minst kvinnor och flickor i låg- och medelinkomstländer hårt. Nya globala kriser som coronapandemin drabbar dessutom bönder och urfolk ännu hårdare på flera olika sätt. De får sämre tillgång till utsäde, svårigheter att nå marknader och därmed en försvagad ekonomi.

Sveriges påverkan på det globala livsmedelssystemet domineras av handels- och jordbrukspolitiken, som fastställs på EU-nivå. Svensk livsmedelsstrategi har ett nationellt fokus och handlingsplanerna som är kopplade till den saknar till stora delar det globala hållbarhetsperspektivet. Ett hållbart och jämställt globalt livsmedelssystem bör vara en tydligare utgångspunkt i regeringens kommande politik. Sverige måste även arbeta mer proaktivt inom EU för att rättighetsperspektivet och jämställdhet ska vägleda jordbrukspolitiken och pågående samtal om EU-Afrikastrategin. Sverige bör vidare erkänna FN:s deklARATION för småbrukares rättigheter och andra som bor på landsbygden samt verka för att universella sociala trygghetssystem göras tillgängliga på landsbygden för att stärka människors egenmakt och främja jämlikhet och jämställdhet.

REKOMMENDATIONER

Regeringen bör:

- Stödja FN:s deklARATION för småbrukares rättigheter och andra som bor på landsbygden för att säkra rätten till mark, mat, utsäde, sjukvård, skydd mot våld och hot, samt för att garantera en hälsosam och hållbar matförsörjning för alla.
- Uppdatera Sveriges livsmedelsstrategi och dess handlingsplan utifrån ett rättighetsperspektiv och maktanalys som inkluderar småbrukare som centrala aktörer för en globalt hållbar livsmedelsproduktion och -försörjning.
- Säkerställa att den feministiska utrikespolitiken arbetar för eliminering av diskriminerande lagstiftning och normer som hindrar kvinnor från att äga och ärva mark och annan egendom. Detta gäller inte minst traditionell och religiös familjerätt.
- Säkerställa att den feministiska utrikespolitiken bidrar till jämställdhetsintegrering, rurala kvinnors ekonomiska egenmakt och ett multidimensionellt perspektiv på fattigdom i alla politikområden som påverkar den globala livsmedelsförsörjningen.
- Säkerställa en samstämmig politik som främjar uppbyggnaden av breda och inkluderande universella trygghetssystem på landsbygden.
- Stärka och fördjupa kopplingen till en samstämmig politik för global hållbar utveckling i reformeringen av EU:s gemensamma jordbrukspolitik och EU-Afrikastrategin, ställa krav på att politikens påverkan på jordbruksmarknader i sårbara låg- och medelinkomstländer utvärderas samt att åtgärder vidtas för att minimera och motverka eventuella negativa effekter.
- Utredda huruvida handelsavtalet mellan EU och Mercosur bör ratificeras då Brasilien fortsätter att kränka urfolks- och småbrukares rättigheter samt förstöra miljön.

Svenska EU-parlamentariker bör:

- Driva att kravet på en samstämmig politik för global hållbar utveckling får genomslag i reformeringen av EU:s gemensamma jordbrukspolitik och EU-Afrikastrategin, genom att bland annat kräva att politikens påverkan på jordbruksmarknader i sårbara låg- och medelinkomstländer utvärderas samt att åtgärder vidtas för att minimera och motverka eventuella negativa effekter.

EN HÅLLBAR OCH JÄMSTÄLLD LIVSMEDELS- FÖRSÖRJNING

Ett hållbart och jämställt livsmedelssystem är avgörande för fattigdomsbekämpning. Flickor och kvinnor i alla åldrar utgör en hög andel av de

människor som lever i fattigdom i landsbygdsområden i låg- och medelinkomstländer. De livnär sig till stor del i jordbruket – genom egen odling eller lantarbete.⁷¹ Sårbarheten ökar på grund av klimatförändringar som bland annat bidrar till markutarmning, brist på vatten och ökande angrepp av skadeinsekter. För kvinnor som har ett stort försörjningsansvar, driver småskaliga jordbruk och/eller arbetar för dem som äger stora marker, kan dessa produktionshinder vara förödande. En omställning för hållbar livsmedelsförsörjning är därför inte möjligt utan en feministisk analys och ett multidimensionellt perspektiv på fattigdom.

Diskriminerande lagstiftning, patriarkala strukturer och sociala normer gör att kvinnor och flickor på landsbygden ofta saknar tillgång till avlönat arbete och rätt att arva mark eller annan egendom. De saknar ofta också tillgång till jordbruksrådgivning⁷² och stöd till fortbildning och finansiella tjänster. Traditionell och religiös familjerätt spelar särskilt stor roll för möjligheten till jämställd livsmedelsförsörjning då denna typ av lagstiftning ofta begränsar kvinnors arvs- och äganderätt samt påverkar deras juridiska status och makt att bestämma över sina egna kroppar. Sociala ojämlikheter ökar allmänt sett med ålder och gamla kvinnor på landsbygden är fattigare än gamla män. Många änkor är beroende av de avlidna människans familjer eller sina egna släktingar för sin försörjning.⁷³ Nya globala kriser som coronapandemin riskerar att öka sårbarheten och ojämlikheten ytterligare på landsbygden. Alarmerande siffror visar en ökad hunger i världen.⁷⁴ Redan utsatta grupper riskerar bland annat sämre tillgång till utsäde och svårigheter att nå marknaden med sina produkter.

SVERIGES POLITIK

Flera politikområden påverkar det globala livsmedelssystemet: utrikes-, handels-, investerings- och jordbrukspolitiken samt det internationella utvecklingsarbetet. Till stora delar styrs den svenska politiken av EU:s handels- och jordbrukspolitik. Den svenska livsmedelsstrategin⁷⁵ tar sin utgångspunkt i Agenda 2030 och Sveriges politik för global utveckling. I december 2019 presenterade regeringen en handlingsplan utifrån Sveriges livsmedelsstrategi. Både strategi och handlingsplaner har ett nationellt perspektiv på den svenska livsmedelskedjan.⁷⁶

Målkonflikter där svensk politik påverkar de mänskliga rättigheterna för småbönder i låg- och medelinkomstländer negativt måste analyseras och hanteras.

Givet livsmedelssystemets globala och komplexa karaktär, inte minst i ljuset av globala kriser, bör dock ett hållbart globalt livsmedelssystem vara en tydligare utgångspunkt i regeringens kommande strategier och handlingsplaner. Målkonflikter där svensk politik påverkar de mänskliga rättigheterna för småbönder i låg- och medelinkomstländer negativt måste analyseras och hanteras. Det handlar om att garantera en hälsosam och hållbar matförsörjning för alla.

Trots att Sverige ses som ledande globalt när det kommer till jämställdhetsarbetet, knyter den feministiska utrikespolitiken enbart indirekt an till hållbart jordbruk, livsmedelsproduktion och landrättigheter i handlingsplanerna. Bland de sex långsiktiga mål som finns i handlingsplanerna för 2015-2018 och 2019-2022 saknas ett eget mål för jordbruk, vilket enbart nämns i 2019-2022 års version.

En feministisk utrikespolitik måste innehålla ett starkt stöd för hållbar landsbygdsutveckling, agroekologiskt jordbruk och markrättigheter som även når och gynnar kvinnor och flickor.

Ett annat område där Sverige genom sitt medlemskap i EU har en roll att spela är i de pågående förhandlingarna om en ny EU-Afrikastrategi. Utkomsten av strategin kan komma att bli ett viktigt avtal för att bidra till en mer hållbar och jämställd livsmedelsförsörjning. I mars 2020, innan coronapandemin bröt ut, presenterade EU-kommissionen en efterlängtat EU-Afrikastrategi⁷⁷ med en ambition om ett jämställt partnerskap. I maj kom kommissionens meddelande *Från jord till bord* som en del i EU:s Gröna giv.⁷⁸ Båda strategerna måste inkludera agroekologiska lösningar⁷⁹ utifrån lokalt ägarskap och stärkande av inhemska marknader i utvecklingsländer. Det krävs tydligare jämställdhetsintegrering och en feministisk analys.

SOCIALA TRYGGHETS-SYSTEM OCH EGENMAKT PÅ LANDSBYGDEN

Sociala trygghetsinsatser på landsbygden, såsom tillgång till hälsovård, pensioner, sociala stöd och barnbidrag, men också barn- och äldreomsorg, ökar kvinnors förutsättningar att arbeta och få inkomster. De stärker därmed kvinnors egenmakt och främjar jämlikhet och jämställdhet. Många jordbrukssamhällen i låg- och medelinkomstländer tillämpar sedvanerättssystem, ett exempel på informella ekonomier där människor arbetar utan en anställning och därmed inte täcks av arbetslagstiftning eller sociala trygghetssystem. Sociala trygghetsåtgärder är särskilt svagt utvecklade på landsbygden i många låg- och medelinkomstländer, vilket skapar en sårbarhet som blivit särskilt tydlig i coronakrisen.⁸⁰

På senare år har dock arbete gjorts för att stärka sociala trygghetssystem för kvinnor på landsbygden. Resultaten från sådana program visar bland annat att kvinnor använder de små men regelbundna penningssummor de tilldelas för att investera i exportgrödor och insatsvaror för jordbruk, och även för att köpa smådjur. På så vis skapar de tillgångar och en säkerhet som kan säljas av vid svåra tider, oförutsedda händelser eller plötsliga utgifter.⁸¹ Att få regelbundna och förutsägbara inkomster väger åtminstone delvis upp den osäkerhet som säsongbetonat jordbruksarbete innebär.⁸²

SVERIGES POLITIK

Regeringen har sedan 2016 visat en tydlig politisk vilja att främja den globala utvecklingen av sociala trygghetssystem och involvera alla berörda politikområden och aktörer. Till exempel har frågorna fått högre prioritering i Sveriges globala biståndsstrategi för en hållbar social utveckling från 2018.⁸³ Dock omfattar stöden främst behovsprövade kontantbidrag snarare än uppbyggnad av generella system för barnbidrag, pensioner och insatser såsom tillgång till offentligt finansierad barn- och äldreomsorg och föräldraförsäkring, eller till sjuk-, funktionshinder- och arbetslöshetsförsäkringar. Omfattande studier visar att träffsäkerheten i behovsprövade stöd är låg, vilket gör att en stor del av de avsedda mottagarna lämnas utanför.⁸⁴

Det krävs tydligare stöd för universella trygghetssystem. Det var därför välkommet att ett av Sveriges huvudbudskap till FN:s högnivåforum om Agenda 2030 år 2019 var att social trygghet är en mänsklig rättighet och en nyckel för att nå en social och ekonomisk inkludering av människor.⁸⁵ Universell social trygghet ingår i Sveriges budskap inför högnivåforumet 2020 och Sida anslöt sig våren 2020 till det internationella initiativet Universal Social Protection 2030, USP2030.⁸⁶ Sociala trygghetsinsatser finns också med i den senaste handlingsplanen för regeringens feministiska utrikespolitik, år 2019-2022.⁸⁷

EU:S JORBRUKSPOLITIK

Sverige för ingen egen jordbrukspolitik utan arbetar med EU:s gemensamma jordbrukspolitik (Common Agricultural Policy, CAP).

Den står för 28 procent av EU:s totala budget och påverkar alla mål i Agenda 2030, både inom och utanför unionen. EU är världsledande på både import och export av jordbruksvaror vilket får en stor inverkan på globala konsumtionsmönster, inte minst i utvecklingsländer. Vart sjunde år omförhandlas jordbrukspolitiken i samband med förhandlingarna om EU:s långtidsbudget. Just nu förhandlas budgeten för perioden 2021-2027.

I juni 2018 lade EU-kommissionen fram ett förslag för jordbrukspolitiken som kommissionen menar bättre ska hantera framtida utmaningar som klimatförändringarna, och även stödja ett hållbart och konkurrenskraftigt jordbruk. Förslaget tar dock inte tillräcklig hänsyn till jordbrukspolitiken påverkan utanför EU, framförallt på småjordbrukare i låg- och medelinkomstländer. Förslaget upprätthåller det befintliga systemet som leder till ökad produktion inom EU vilket påverkar småskaliga jordbruk i låg- och medelinkomstländer negativt, något som unionen länge kritiserats för.⁸⁸ Detta belyser en spänning mellan EU och många afrikanska länder som försöker skapa tillväxt och arbetstillfällen genom ökad produktion och livsmedelsförädling, samtidigt som EU:s strategi är att öka exporten av förädlade livsmedel.

SVERIGES POLITIK

Regeringens förslag till Sveriges position i förhandlingarna om EU:s framtida jordbrukspolitik refererar övergripande till Agenda 2030, men inte till perspektiven i Sveriges politik för global utveckling eller motsvarigheten i EU, ”Policy Coherence for Development”. Politikens konsekvenser på ekonomisk, social och miljömässigt hållbarhet analyseras förvisso i regeringens

förslag, men enbart ur ett svenskt och EU-perspektiv, inte globalt. Påverkan på den globala livsmedelssäkerheten analyseras inte, trots att detta sedan 1998 är ett av regeringens mål.⁸⁹

I februari 2019 antog utvecklingskommittén i Europaparlamentet flera förslag för att stärka jordbrukspolitiken koppling till en samstämmig politik för hållbar utveckling.⁹⁰ Förslagen går ut på att jordbrukspolitiken effekter ska granskas för att synliggöra och därmed kunna undvika målkonflikter och negativa konsekvenser för småskaliga jordbrukares försörjningsmöjligheter. Förslaget tar även upp att kopplingen till Parisavtalet, arbetet för biologisk mångfald och Globala målen bör stärkas. Detta förslag gick dock inte igenom jordbruksutskottet i parlamentet i april 2019. Förhandlingar väntas upptas senare under 2020.

SMÅBRUKARE, URFOLK OCH RÄTTEN TILL MARK

Rätten till mark är avgörande för möjligheten till en skälig levnadsstandard, matproduktion och försörjning. Bönder med småskaliga jordbruk och urfolk är hårt utsatta i och med en ökad jakt efter mark och andra naturresurser. Dessa grupper spelar en viktig roll i att bevara arter, ekosystem och den genetiska mångfalden, men hotas samtidigt av storbolagens monokulturer som är beroende av kemiska bekämpningsmedel och exploatering av naturresurser. Jordbruks- och livsmedelsindustrin är också den sektor där flest människorätts- och miljöförvarare mördas i världen.⁹¹

I exempelvis Brasilien har sittande president Jair Bolsonaro tillåtit storskaligt industrijordbruk i urfolks territorier för att ge plats åt biobränsle, mineralutvinning från gruvor, samt produktion

av kött, soja och palmolja som exporteras till Europa och Kina. Samtidigt färdigställdes under 2019 ett frihandelsavtal mellan EU och handelsblocket Mercosur (Brasilien, Argentina, Paraguay och Uruguay). Det är det största handelsavtalet som EU tecknat och beräknas omfatta 780 miljoner människor.⁹² Avtalet som nu förväntas ratificeras av EU:s medlemsländer omfattar bestämmelser om ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet, vilket bland annat innebär att EU och Mercosur ska respektera och samarbeta för att genomföra åtaganden i multilaterala avtal och konventioner. Samtidigt har avtalet mötts av starka protester från organisationer i civilsamhället som menar att det inte skyddar urfolks rättigheter tillräckligt, utan gynnar stora industriella jordbruksproducenter.

SVERIGES POLITIK

Skydd av människorättsförvarare med fokus på rätten till mark och urfolk är relevant för alla tre prioriterade områden i utrikespolitiken – demokrati, jämställdhet och klimat. Det är positivt att handlingsplanen för den feministiska utrikespolitiken 2019-2022⁹³ sätter ett fokus på skydd för kvinnliga miljöförvarare samt kvinnors och flickors ekonomiska och sociala villkor, exempelvis vad gäller tillgång till resurser och mark. I den nya handlingsplanen ska Sverige även arbeta för jämställdhetsintegrering i handelspolitiken inom både EU och WTO. Ännu finns ingen handlingsplan för det prioriterade området demokrati.

Sverige erkänner inte FN:s deklaration för småbrukares rättigheter och andra som bor på landsbygden.⁹⁴ Ett stöd skulle vara ett sätt att säkra dessa gruppers rätt till mat, utsäde, sjukvård, skydd mot våld och hot. Ett stärkt rättighetsarbete skulle också bidra till en hälsosam och hållbar matförsörjning för alla. Regeringen är en stark förespråkare av EU:s handelsavtal med Mercosur och menar att man på så sätt kan påverka Mercosurländernas klimat- och miljöpolitik. I december 2019 gav regeringen Kommerskollegium i uppdrag att analysera Mercosuravtalets hållbarhetskapitel och hur det

kan bidra till implementering av Parisavtalet, samt andra åtaganden på miljö- och klimatområdet. Resultatet av utredningen är ännu inte känt. Däremot har Sverige framhållit att om inte Brasilien tar sina klimatåtaganden på allvar skulle det få effekter för ratificeringen av avtalet.⁹⁵ Men inga verkliga konsekvenser i form av sanktioner har getts. Hoten och våldet mot människorättsförvarare i Brasilien fortsätter vara bland de högsta i Latinamerika.⁹⁶

